

SOCIALNA PSIHOLOGIJA

Socializacija

... je **proces sprejemanja vedenjskih vzorcev tiste skupine**, ki ji **posameznik pripada**. Lahko gre od najožje skupine (družina) do širše (družba, kultura) in do najširše (vse, kar velja za vse, npr. ne ubijaj).

- **V procesu socializacije človek osvoji:**
 - o Vedenjske vzorce.
 - o Socialne vloge.
 - o Vrednote, družbene norme ...
- V tem procesu **družbene norme posameznik ponotranji**, postanejo del njegove osebnosti.
- Poteka celo življenje, najmočnejša je v otroštvu (t.i. **primarna socializacija**).
 - o Poteka v okviru družine.
 - o V tem času človek oblikuje čustva, socialna čustva, osnovna znanja ...
- Z vstopom v šolo se začne **sekundarna socializacija**.
 - o Oblikuje se odnos do nasprotnega spola, zahtevnejše spretnosti, poklicne želje ...
- **Socializacijo sestavlja več vrst učenja:**
 - o Instrumentalno pogojevanje (nagrada, kazen).
 - o Učenje z vpogledom (razmišljaš, kaj je v redu).
 - o Posnemanje (je najpogostejše).

Dejavniki socializacije

→ Družina.

- Primarna socializacija.
- Ima **3 psihološke funkcije**: varnost, ljubezen in nadzor.
- Družina naj bi otroku predstavljala neko varnost, zaščito. Problem: če so starši preveč zaščitniški. Potrebno je najti neko ravnovesje.
- Ljubezen: mora biti brezpogojna, da družina sprejme otroka, takega kot je.
- Nadzor: starši mu postavijo neke meje.
- **Vpliv tudi na druga področja:**
 - o Na razvoj čustev.
 - o Na sposobnosti - na inteligentnost (s spodbudami), motivacijo.
 - o Na vzorke vedenja (kako se bo obnašal).
 - o Na interese, vrednote ...
- **Kakšne so posledice, če je družina neustrezna?**
 - o Vedenjska motenost, agresivnost.
 - o Čustvena motenost: nerivo, psihosomatske bolezni.
 - o Ne doseže visokih rezultatov, če ne dobiva ustreznih vzpodbud.
 - o Lahko se razvije nizka storilnostna motivacija in nizek nivo aspiracij.

Vzgojni stili:

- **Avtoritaren stil:**
 - o Temelji na podrejanju staršev.
 - o Starši postavljajo neke pogoje, zahteve, ki jih morajo otroci brezpogojno ubogati brez razmišljanja.
 - o Tak otrok se lahko hitro začne upirati staršem ali pa uporabljati ta stil pri drugih (npr. pri drugih otrocih v vrtcu).
 - o Tak otrok se kasneje podreja drugim, ni samostojen.
- **Demokratičen oz. avtoritativen stil:**
 - o Tu se upoštevajo tudi otrokove potrebe.
 - o Zahteve in meje, ki jih starši postavljajo, se spreminjajo (upoštevajo otrokove potrebe, starost).
 - o Otroci so, ko odrastejo, samostojni in odgovorni.
- **Popustljiva oz. permisivna vzgoja:**
 - o Starši otroku ne postavljajo nobnih mej, če pa jih, pri njih ne vztrajajo → otrok dela, kar hoče.
 - o Posledica: razvajenost, egoizem, ni se sposoben vživeti v potrebe drugih, nesamostojen.
- **Kaotična vzgoja:**
 - o Vzgojni stil se spreminja.
 - o Otrok ne ve, pri čem je → najslabši vzgojni stil.
- **Vzgojna brezbržnost:**
 - o Starši se ne zanimajo za otroka.

→ Šola

- V šoli se otrok sreča s sovrstniki.
- Šola ga pripravlja na neko samostojnost.
- Odnosi s sovrstniki, uči se uveljavljanja, pridobiva nova spoznanja, znanja.
- Vpliva predvsem na kognitivni razvoj, na oblikovanje samopodobe (podjetnost – manjvrednost; Erikson).
- Kritična presoja:
 - o + Razvije se kognitivno področje – znanje.
 - o + Stiki s sovrstniki, se uveljavlja, samostojnost.
 - o – Stres – vsakodnevni pritiski lahko povzročajo prehud stres.
 - o – Negativna samopodoba.
 - o – Preveč se poudarja sposobnost kognitivnega področja, premalo pa čustva, socialno področje.

→ Vrstniki

- Najpomembnejši v času mladostništva.
- Velika vloga pri razvoju samostojnosti.
- Imajo vpliv na vsa področja.
- Kritična presoja:
 - o + Posameznik se nauči socialnih spretnosti.
 - o + Korak na poti do samostojnosti (velika vloga vrstnikov).
 - o + Vrstniki lahko posamezniku zadovoljijo potrebo po varnosti in po sprejetosti (predvsem pri tistih, ki tega doma ne dobijo).

- o - Odvisnosti, negativne navade (agresivno vedenje, droge, kajenje, špricanje).
- o Lahko se razvije: asocialno vedenje, predsodki ...

→ Širše družbeno okolje

- Družba, v kateri živimo.
- V vsaki družbi so zaželjene določene osebnostne lastnosti, jih spodbuja.
 - o Npr. v kapitalizmu: individualnost, podjetnost, tekmovalnost.

SKUPINA

... je **socialna enota**, ki jo **sestavlja omejeno število posameznikov**, med katerimi obstaja **stabilen sistem odnosov** in določene **norme vedenja** ter so **usmerjeni** k doseganju **skupnih ciljev**. Med njimi obstaja tudi neposreden stik, **neposredna interakcija**.

- **Formalne skupine:**
 - o Predpisana pravila, ki določajo strukturo skupine, vloge članov, način sporazumevanja, norme vedenja.
 - o Razmeroma stabilne.
 - o *Npr. vojaška enota, delovna skupina, družina, razred.*
- **Neformalne skupine:**
 - o Oblikujejo se spontano, nimajo predpisanih pravil.
 - o Odvisne so od osebnostnih lastnosti njenih članov, še posebej vodij.
 - o *Npr. skupina prijateljev.*
- Znotraj formalnih skupin se lahko oblikujejo neformalne skupine.
Npr. razred → formalna, z razrednim predsednikom, ki ga določi učitelj in ga nihče ne upošteva, posebej pa se oblikuje nekdo drug kot vodja, ki ga upoštevajo.

Struktura skupine

- **Skupinska pozicija:**
 - o Posameznik ima v vsaki skupini nek položaj. Pričakuje se, da se bo vedel v skladu z njim. Lahko zavzema različne položaje (glede na spol, starost, poklic).
 - o **Socialni položaj** je torej mesto, ki ga posameznik zavzema v neki družbi, na ta položaj pa se vežejo določene pravice in dolžnosti.
- **Socialna vloga:**
 - o Je celota socialno opredeljenih ali pa neopredeljenih pričakovanj o tem kako naj ravna posameznik v skupini.
 - o *Poskus v Stanfordskih zaporih (Das Experiment).*
 - o V vsaki skupini se oblikujejo neke navade oz. vzorci vedenja.
Npr. v razredu se ve, kdo se bo opravičil profesorju, kdo bo prestavil kontrolko, kdo zabava razred ...
Tako se oblikujejo vloge piflarja, mamine punčke ...
 - o Socialna vloga se ne sprejme kot dejstvo, temveč se gradi v soglasju z vlogami drugih ljudi.
- Poimenovanje posameznih vlog je odvisno od ponavljajočega vedenja.

- Sčasoma večina v skupini pričakuje, da se bo posameznik obnašal v skladu s svojo socialno vlogo, pa tudi posameznik se čuti dolžan, da se obnaša v skladu z njo.
 - o → Prihaja do **konfliktov med vlogami** (npr. med vlogo dobrega učenca, ki se želi udeležiti šolskega tekmovanja in vlogo pridnega otroka, ki bo šel na družinski izlet).
- **Posledice, če se človek znajde v nasprotujočih si vlogah:**
 - o Nezadovoljstvo s sabo in svetom.
 - o Občutek krivde.
 - o Notranja razklanost.
 - o Obrambni mehanizmi.
 - o Slabša samopodoba.
- **Socialna moč:** je sposobnost družbenega vpliva posameznika ali skupine na druge ljudi, na njihovo obnašanje, stališča, mnenja ... Socialno moč osebe imenujemo **avtoriteta**.
- **Socialna kontrola:** je način in stopnja uresničevanja socialne moči v konkretni situaciji.
- **Glede na sredstva, ki služijo izvajanju moči, ločimo več tipov moči:**
 - o **Moč nagrajevanja in kaznovanja:**
 - Temelji na možnosti ene osebe, da podeli nagrado oz. kaznuje drugo osebo, ki je od nje odvisna.
 - Sredstvo nagrajevanje je lahko npr. tudi izražanje naklonjenosti, zavračanje. → kaže se v odnosih med partnerjema, med starši in otroci, prijatelji ...
 - o **Moč referenčnih oseb:**
 - Temelji na identifikaciji ene osebe z drugo (nosilcem moči).
 - Oseba, ki je nosilec moči, predstavlja privlačnega vzornika za drugo osebo.
 - Takšno moč lahko imajo starši, ki jih začnejo otroci posnemati.
 - o **Strokovna moč:**
 - Temelji na znanju, ki ga poseduje oseba, ki ima moč.
 - Npr. zdravnik ima strokovno moč nad bolnikom.
 - o **Legitimna moč:**
 - Izjaja iz normativnih pravic osebe, da vpliva na druge osebe.
 - Lahko izhaja iz tradicionalnih norm (npr. oče v družini).
 - Zagotavlja jo lahko tudi položaj osebe v hierarhično organizirani instituciji (vojska, policija ...).
- Odnosi med člani skupine so odvisni od skupinske strukture.
 - o Ponekod so hierarhični (nekateri člani imajo večjo moč in višji položaj kot drugi).
- **Skupine se razlikujejo** glede na **kohezivnost** ali privlačnost za svoje člane in glede na **integriranost**.
 - o Pri bolj integriranih skupinah so vsi člani trdno vključeni v skupino.
 - o V manj integriranih pa imamo posameznike, ki stojijo ob strani ali pa jih skupina odrija na rob.

Odločanje v skupini

- Ločimo 2 načina odločanja: **dogovarjanje in vodenje**.
- **Dogovarjanje:**
 - o Vsi člani imajo **enake možnosti** in **enak vpliv** na odločitve.
 - o Ker so redkokdaj vsi enotnega mnenja, uporabljamo **večinsko odločanje** – sprejme se odločitev, ki jo podpre večina članov.
 - o **Odločanje s konsenzom:** neko odločitev morajo potrditi vsi člani skupine.
- **Vodenje:**
 - o Določeni posamezniki imajo večje možnosti, da vplivajo na odločitev kot drugi → **vodja**.
 - o Najznačilnejši primeri vodenja so v institucijah, ki imajo tradicionalno hierarhično ureditev (npr. vojska, cerkev, država).
 - o **Poznamo 3 načine vodenja:**

* **Avtokratsko vodenje:**

- **Vodja je nad ostalimi člani**, se ne posvetuje z njimi.
- Ima **popolno avtoriteto**, ki zahteva strogo podrejanje njegovim odločitvam.
- Sporočila gredo od zgoraj navzdol.
- Odločitve sprejema vodja sam.
- **Prednosti:** edino učinkovito v kriznih razmerah, je bolj ekonomično.
- **Pomanjkljivosti:**
 - o Osebna pobuda ni upoštevana.
 - o Skupina brez vodje ni učinkovita, deluje neorganizirano.
 - o Odnosi med člani so slabi – prihaja do tekmovanj.
 - o Pretiran poudarek na zunanji motivaciji.
 - o Nesamostojnost članov.

* **Demokratsko vodenje**

- **Vodja je samo koordinator, posvetuje** se z ostalimi člani.
- Sporočila krožijo v vseh smereh.
- Vsi člani so enakovredni.
- Odločitve se sprejemajo na podlagi dogovora oz. glasovanja.
- **Prednosti:**
 - o Soodločanje vseh članov skupine.
 - o Skupna odgovornost za odločitve.
 - o Boljši odnosi v skupini.
 - o Večja notranja motivacija članov skupine.
 - o Člani imajo možnost samopotrjevanja in uveljavljanja.
- **Pomanjkljivosti:**
 - o Manj ekonomično, ker porabijo več časa, da sprejmejo neko odločitev.
 - o Rezultat ni nujno najboljši zaradi kompromisa.
 - o Ni učinkovito v kriznih situacijah zaradi dogovarjanja.

* **Liberalno vodenje:**

- Vodja pušča, da člani delujejo čisto po svoje, vsak dela kar hoče.

Socialno vplivanje

... so vsi procesi, s katerimi posamezniki neposredno ali posredno vplivajo na mišljenje in dejavnost ljudi.

- Se mu ne moremo izogniti → vse, kar nekdo naredi, reče, kar ne naredi, vpliva na nas.
- Raziskave na tem področju je izvajal **Asch**, preučeval je avtonomnost posameznika, oz. kakšen je skupinski pritisk na posameznika.
 - o *Eksperiment s črtami.*
- **Podrejanje in poslušnost:**
 - o **Podrejanje je proces, med katerim posameznik ali skupina sprejme odločitev, da bo svoje vedenje prilagodil večini.**
 - o Posameznik se **v mišljenju ne podredi**, v vedenju pa.
Npr. skupinsko špricanje – nekdo šprica, ker se boji, da ga bodo drugi zasmehovali. Gre za popuščanje vplivu avtoritete.

Milgramov eksperiment

- Eksperiment o vplivu avtoritete na vedenje ljudi oz. poslušnosti.
 - o Vloga učiteljev, učencev → učenje nepravilnih zlogov.
 - o Če so se učenci zmotili, jim je lahko učitelj dal elektrošok; so se stopnjevali do smrtnega. Učenci čedalje močnejše kričali, nazadnje umrli.
 - o Učitelji bili vznemirjeni, so se pripravili z eksperimentatorjem. Kljub temu je 65% dalo smrtni elektrošok.
- Vsem poskusnim osebam je bilo težko, da ne bi ubogali eksperimentatorja in odklonili sodelovanje.
- **Razlaga njihovega vedenja:**
 - o Vstop v eksperiment – čutili, da se morajo vesti poslušno, ker je eksperimentator odgovorna oseba in ker vse poteka na univerzi.
 - o Navodila: »Nimate druge izbire, morate nadaljevati.« → če ne bi, bi se uprli avtoriteti.
 - o Eksperimentator je trdil, da on prevzema odgovornost – prezikušanci so se počutili, kot da jih ne smejo drugi obsojati. Čeprav so menili, da je nemoralno, dejanj niso imeli za nekaj kar je pod njihovim zavestnim nadzorom, temveč za nekaj, kar je pod nadzorom vodilne osebe.
 - o Eksperimentator je imel uradni položaj, nosil je laboratorijsko haljo, ki je simbolizirala ta položaj – poudaril socialno vlogo.
- Drug eksperiment: ali se bodo sestre podredile navodilu zdravnika (četudi je navodilo v nasprotju z navodili bolnišnice).

Konformnost

- **Konformiranje:** je **proces prenašanja in sprejemanja norm skupine na posameznika.** Posameznik sprejme želje skupine za svoje, jih ponotranji, ker ustrezajo tudi njemu.
- **Konformno vedenje** je tisto, ki je skladno z normo večine.
- Problematična je pretirana konformnost, ker posameznik izgubi svojo individualnost. Ta tudi duši ustvarjalnost v znanosti in umetnosti.

- **Antikonformno vedenje:** nasprotno konformnemu, gre zgolj za nasprotovanje večini. Odvisnost od skupine je enaka kot pri konformnemu, le reakcija je drugačna.
- **Nekonformno vedenje:** je neodvisno od skupine v tem smislu, da drugi ne morejo povzročiti nekega vedenja pri posamezniku.
- **Z vidika širše družbe:**
 - o Poznamo določene oblike **nekonformnega obnašanja**, ki je lahko **negativno** (kriminal, terorizem), pa tudi **pozitivno**, če je usmerjeno proti krivičnim družbenim normam (npr. protestno ravnanje, revolucionarno obnašanje ...)
 - o **Nekonformizem** je zelo **pomemben element ustvarjalnosti**.
 - o Pretiran konformizem duši ustvarjalnost in družbeni napredek.
 - o **Določena mera nekonformnosti** je **potrebna** tudi za **razvoj posameznika v zrelo in avtonomno osebnost**, da bo znal kritično presojati obstoječe norme (ne pa, da jih avtomatično sprejme).
 - o **Uporništvu mladih** je tudi **del procesa**, ki je **nujen za napredek v družbi**.

Prosocialno obnašanje

... je **tisto, ki je usmerjeno k temu, da bi koristili in pomagali drugim ljudem. Je družbeno zaželeno, v procesu socializacije se nagraduje in spodbuja.**

- **Več oblik prosocialnega vedenja:**
 - o Pomoč v stiski.
 - o Sodelovanje v dobrodelnih akcijah.
 - o Altruizem:
 - Nudenje pomoči drugim, ne da bi imel tisti, ki nudi pomoč, kakšno korist od tega.
 - Pomembna psihološka osnova je empatija (vživetje v čustva drugega).
 - o Solidarnost:
 - Doseganje skupinskih ciljev.
 - Vključuje skupinski napor, sodelovanje pri doseganju teh ciljev.

Proindividualno obnašanje

... **kadar postavljamo v ospredje osebe in svoje koristi.**

- **Več oblik:**
 - o Egoizem: okoristimo se na račun drugih.
 - o Asertivnost: poskušaj svoje potrebe zadovoljiti, a ne na račun drugih. Odraža zaupanje do sebe in drugih, vendar ne s podrejanjem in ne s samopovelečevanjem.
 - o Tekmovalnost: tekmuješ z drugimi za nek uspeh.

Antisocialno obnašanje

... ni v skladu z družbenimi normami in družbo na nek način ogroža.
Družba ga prepoveduje s pisanimi ali nepisanimi zakoni in tudi kaznuje.

Več oblik:

- Agresivnost.
- Kriminalna dejanja.
- Delikventnost.

Dejavniki, ki oblikujejo prosocialno in antisocialno obnašanje:

→ Družina

- Vzgojni stil (če je zelo strog, kaznovanje za vsak prekršek – antisocialno vedenje).
- Če otrok nima zadovoljenih osnovnih potreb po varnosti in ljubezni – antisocialno vedenje.
- Modelno učenje: kako se vedejo starši (prosocialno/antisocialno).
- Spodbujanje empatije pri otroku.
- Nagrajevanje in kaznovanje določenih oblik obnašanja.

→ Šola

- Spodbuja tekmovalnost; če se otrok ne more drugače uveljaviti, poskuša z antisocialnim obnašanjem.
- Če preveč tolerira antisocialno (agresivno) obnašanje in lahko otrok na ta način doseže svoj cilj, bo to vedenje kasneje v življenju ponavljal.

→ Vrstniki

- Modelno učenje.
- Uveljavljanje pred vrstniki z antisocialnim obnašanjem.

→ Mediji

- Modelno učenje.

Agresivnost

... Staro: cilj je škoditi drugim.

... V najširšem smislu: **agresija je vsak aktiven pristop** (lahko pomeni približevati se, pristopiti, napasti).

- Destrukcija (razdiranje, uničenje) se pojavi kot izraz sovraštva.
- Agresija se pojavi kot izraz jeze.

Razlage agresivnosti

→ Biološke razlage

- **Freudova razlaga:**

- o Po prvi je agresivnost reakcija na frustracijo, le-ta ima vlogo obrambnega mehanizma, ki ga sproži oviranost cilja.
- o V drugi govori o dveh osnovnih gonih.
 - Eros: libido.

- Tanatos: negativna destruktivna energija. Uresničuje se z agresivnostjo, ne le z agresivnim vedenjem, lahko tudi s sublimacijo (npr. mesar, vojak, s humorjem, v sanjah ...)
- **Lorenzova razlaga:**
 - o Agresivnost je notranja energija posameznika, ki teži k realizaciji.
 - o V posamezniku je določen potencial agresivne energije, ki se spontano sprošča.
 - o Potrebno je stalno kontrolirano odvajanje agresivne energije, sicer pride do nakopičenja, posledica pa je agresivna eksplozija.
 - o Predlagal je borilne športe, a se agresivnost še poveča.

→ Agresivno vedenje kot odgovor na frustracijo

- **Dollardova razlaga:**
 - o Agresivno vedenje je posledica frustracije.
 - o Agresivno vedenje povzroči zaradi neprijetnih čustev, ki jo spremljajo.
 - o **Frustracijska agresija.**
 - o Agresija ni vedno usmerjena k izvoru frustracije – če menimo, da je izvor premočan, se preusmerimo. → motivacijska energija postane premeščena
 - o **Kritika:**
 - Vsaka frustracija ne vodi v agresivnost (jok, nemoč ...).
 - Agresivno vedenje je dostikrat tudi posledica agresivnega vedenja, npr. pri boksu.

→ Sociološke razlage

- **Bandurova razlaga:**
 - o Poudarjal je vlogo modelnega učenja pri nastanku agresivnega vedenja.
 - o Ljudje se vedejo agresivno, ker:
 - Posnemajo vedenje, ki so ga opazili pri drugih → **posnemovalna ali modelna agresija**. Temelji na identifikaciji s pomembnimi osebami in na občutku pripadnosti skupini (npr. identifikacija mladostnika z agresivnim vedenjem športnika, ki mu je vzornik).
 - So se naučili z opazovanjem drugih, da je agresivno vedenje nagrajeno, oz. se splača.

Stališča

... so celote prepričanj, čustev in vrednostnih ocen v odnosu do različnih socialnih situacij in objektov, ki delujejo kot trajna pripravljenost za določen način vedenja.

Stališča **povezujejo tri temeljne duševne procese**: spoznavne, čustvene in motivacijske → vsebujejo komponente:

- **Spoznavna ali kognitivna komponenta:**

- o Vsebuje znanje, informacije o pojavu/dogodku, o katerem oblikujemo stališče.
- **Čustvena komponenta:**
 - o Pozitivna in negativna občutja in ocenjevanja objektov stališč.
 - o Ponavadi sta kognitivna in emotivna komponenta ustaljeni med seboj.
 - o *Npr. smatramo nogomet za brutalno igro in ga zato ne maramo.*
- **Voljna ali konativna komponenta:**
 - o Težnja posameznika, da deluje na določen način na objekt stališč; pripravljenost posameznika za delovanje, ne za dejavnost samo.
 - o *Npr. demonstracije ali pa le razpravljanje s prijatelji.*
- **Stereotipi:** so **posplošene in poenostavljene sodbe o drugih ljudeh oz. družbenih skupinah.**
- **Predsodki:** so **vrsta stališč, ki niso upravičena, argumentirana in preverjena.** Spremljajo jih močna čustva in so odporna na spremembe.

Stereotipi so neke vrste predstopnja predsodkov. Nastanejo kot rezultat sklepanja na osnovi pomanjkljivih informacij in naše potrebe, da poenostavimo kompleksnost pojavov in dogajanj v svetu.

Vrste predsodkov in stereotipov:

- **Etični in rasni** predsodki in stereotipi (npr. Škoti so skopi).
- **Spolni** predsodki in stereotipi.
- **Religiozni** predsodki in stereotipi.
- **Predsodki do raznih manjšin** (homoseksualcev, duševno prizadetih, političnih manjšin ...)

Vzroki za nastanek stereotipov in predsodkov

- Nastanejo s procesom vzgoje in socializacije.
- Večina jih ima izvor v otroštvu.
- Glavna dejavnika: družina in šola.
- **Nastanje zaradi frustracij, ki jih doživljajo posamezniki:**
 - o Namesto, da bi nakopičeno jezo, agresivnost usmerili na situacije, ki so dejansko povzročile njihov neuspeh, se preusmerijo na pripadnike manjšinskih skupin /grešni kozli.
- **Potreba, da uredimo informacije o svetu in da poenostavimo kompleksnost pojavov in dogajanj - razvrstimo ljudi v manjše število preglednih kategorij (npr. tujci, domači).**
 - o Raziskava, ki povezuje predsodke z osebnostno strukturo; z avtoritarno osebnostjo.
 - Za njo je poenostavljeno črno-belo, togo, dogmatično razmišljanje.
 - Podrejajo se tistim, ki imajo veliko družbeno moč, manipulirajo s tistimi, ki so nižje na družbeni lestvici.
 - Taka osebnost je posledica avtoritarne vzgoje.

- Avtoriteti se podreja, se je boji, a jo hkrati sovraži. Potlačeno sovraštvo pa preusmeri na druge ljudi.

Vpliv predsodkov in stereotipov na obnašanje

- **Ogovarjanje:** pripovedovanje šal o pripadnikih teh skupin.
- **Izogibanje medsebojnih odnosov** s predstavniki teh skupin.
- **Diskriminacija**, kratenje osnovnih državljskih pravic tem osebam (npr. neenaka možnost šolanja, zaposlitve ...).
- **Nasilje, fizični napadi** oseb.
- **Genocid.**

Vpliv stereotipov in predsodkov na odnose z različnimi socialnimi skupinami

- Če imamo do njih + odnos (npr. do zdravnikov), bomo do vseh čustveno naklonjeni, zadovoljni, da smo ga srečali.
- Bolj pogosti so negativni predsodki, ki povzročajo krivice, zapostavljanja, diskriminacijo.
- Predsodku vplivajo na razvoj samospoštovanja in lahko povzročijo nizkega in občutek manjvrednosti manjšine v odnosu do dominantne skupine, pri tej pa občutek večvrednosti.
 - o *Značilno predvsem za rasne in etične stereotipe in predsodke.*
- Izogibanje stikov in nasilje do predstavnikov teh skupin.

Razvoj in spreminjanje stališč

Na razvoj vplivajo:

- **Okolje:** vpliv družine, skupine vrstnikov, vzornikov, medijev. Vpliva tudi širša družbena skupnost, narodnost, razredna pripadnost.
- **Osebnе izkušnje o pojavih, o katerih oblikujemo stališča.**
 - o Vpliv teh informacij potrjuje tudi **teorija kognitivne disonance:**
 - Po njej doživljamo neskladje med stališči kot izrazito neugodje, ki deluje na nas kot motiv, ki nas vzpodbuja, da bi to neskladje odpravili.
 - Spoznanja, ki niso v skladu z našimi stališči, izrinjamo iz zavesti. To ni vedno mogoče in tako nove informacije vodijo do novih stališč.
- **Osebnostne lastnosti posameznika:** trenutne potrebe in motivacija ter trajna osebnostna struktura posameznika.
 - o Do pojavov, ki zadovoljujejo naše potrebe, bomo imeli pozitivno stališče, do tistih, ki pa ovirajo zadovoljevanje naših potreb, pa negativnega.
- **Sposobnosti, znanje in informacije o pojavih.**

Stališča je na splošno težko spreminjati in sicer zaradi:

1. **Selektivni značaj našega zaznavanja:** zaznavamo stvari, ki so v skladu z našimi stališči, izogibamo pa se seznanjanja s podatki, ki niso v skladu z njimi.

2. Človek si želi, da bi bila njegova **stališča v skladu s stališči skupine**, ki ji pripada.
3. Uporaba različnih **obrambnih mehanizmov**, s katerimi skušamo zmanjšati vrednost podatkov, ki niso v skladu z našimi stališči.

Spremembo stališč lahko povzročijo isti dejavniki, ki vplivajo na oblikovanje stališč:

- **Prehod iz ene skupine v drugo, ki ima drugačno stališče.** *Npr. selitev iz mesta na podeželje, sprememba šole.*
- **Sprememba osebne situacije:** *npr. da nam družba, do katere imamo negativno stališče, izreče priznanje, zaradi tega lahko to stališče spremenimo v pozitivno.*
- **Nove informacije o pojavih.**

Vrednote in moralni razvoj

- **Vrednote so stvari, ki jih smatramo kot pozitivne, zaželjene v moralnem smislu.**
- Različni ljudje imajo različne vrednote.
- **Splošne oz. univerzalne vrednote:** skupne za večino ljudi.
- Vsaka družba si prizadeva, da bi pri svojih članih uveljavila osnovne vrednote in da bi se člani po njih ravnali.
- Različni posamezniki in družbe različno cenijo vrednote – vsak ima svojo vrednostno hierarhijo, ki se spreminja tudi z leti.
 - o **Hedonske vrednote** (uživanje, udobje, zdravje) so pomembne v mladostništvu.
 - o **Potenčne vrednote** (moč, politična veljava, slava, dosežki) so pomembne v zgodnjem in srednjem odraslem obdobju.
 - o **Moralne vrednote** (pravica, enakost, poštenje, družinska sreča, ljubezen) so pomembne v vseh obdobjih, najbolj pa v zrelih in v starosti.
 - o **Izpopolnitvene vrednote** (znanje, resnica, modrost, vera, lepota) so pomembne v vseh obdobjih, najbolj pa v zrelih letih in v starosti.
- Na vrednotah temeljijo družbene norme → nepisana ali pisana pravila, kakšno obnašanje je ustrezno in sprejemljivo ter kakšno ne.
- Družbene vrednote skupaj z družbenimi normami sestavljajo moralo.
- **Moral** je **neko pojmovanje, kaj je prav in kaj ne, z družbenega stališča in stališča človeške etike.**
- **Moralni razvoj** je **proces sprememb v vsebini in razumevanju socialno sprejetih pravil in prepovedi, njihovega ponotranjanja in sprememb v načinu upoštevanja pravil.** Je pomemben del socializacije, ker:
 - o Posameznik sprejme družbene norme, se jih nauči.
 - o Omogoča delovanje družbe.
 - o Se ljudje lažje znajdejo v urejeni družbi.

- o Morala nas uči, kaj je prav in kaj ne in na podlagi tega se lažje odločimo v konkretni situaciji.

Moralni razvoj je preučeval Kohlberg

- Loči tri nivoje, na vsakem pa dve fazi,.
- Po tej teoriji je moralni razvoj odvisen od spoznavnega razvoja (od kognitivnih sposobnosti).
- Ni odvisen od kulture, ampak poteka po zaporedju, ki je univerzalno.

1. Prekonvencionalni ali premoralni nivo

- Značilen je za otroke do 10 let.
- **Kontrola vedenja je zunanja**, kajti merila, po katerih presojujejo, kaj je dobro in kaj ne, so pravila, ki jih postavljajo avtoritete (starši).
- **Motivacija za moralno vedenje je zunanja**, saj pravila upoštevajo zato, da bi bili nagrajeni oz. da bi se izognili kazni.
- **I. stopnja: usmerjenost k poslušnosti zaradi strahu pred kaznijo**
 - o **Otrokovo mišljenje je egocentrično**, ne razume, da ima lahko vsak lasten pogled na to, kaj je dobro in kaj slabo.
 - o Ali je dejanje dobro ali slabo presoja glede na konkretna pravila, ki jih postavijo starši.
 - o **Pravila upošteva, ker se boji kazni.**
 - o *Npr. ne smeš tepsti mlajšega bratca, ker te bo oče kaznoval.*
 - o Otroka ne zanima namen, zakaj je nekdo nekaj storil, ampak samo posledice.
 - o **Hujše kot so posledice, bolj nemoralno je dejanje** (*tisti, ki je po nesreči razbil dragoceno vazo je bolj poreden kot tisti, ki je zanalašč razbil kozarec*).
- **II. stopnja: instrumentalno relativistična usmerjenost:**
 - o **Otrok meri pravičnost po načelu vzajemne menjave** (ti meni, jaz tebi).
 - o Igrače je treba deliti z drugimi, da jih bodo oni s tabo.
 - o **Moralnost dejanja se presoja glede na to, kaj se z njim doseže, ali se zadovolji posameznikovo potrebo.**

2. Konvencionalen nivo

- Začne se v adolescenci.
- **Kontrola vedenja** je še vedno **zunanja**, pomembni so drugi ali predpisi.
- **Motivacija je notranja.**
- **III. stopnja: v tem obdobju so za posameznika pomembni medosebni odnosi v skupini, na katero je navezan.**
 - o Teži k odobravanju s strani drugih.
 - o **Glavni kriterij pri presojanju moralnosti je socialno odobravanje trenutno navzoče skupine.**
 - o V tem obdobju se že upošteva namen dejanja.
 - o **Neko dejanje je dobro, če ga družba podpira in slabo, če ga zavrača.**

- o *Npr. v šoli ne smeš prepisovati, ker bo učitelj hud. Sošolcu lahko pomagam med ustnim spraševanjem, saj sva prijatelja in želim, da dobi dobro oceno.*
- **IV. stopnja: moralno je tisto, kar je v skladu z družbenimi normami, zakoni, predpisi.**
 - o Posameznik slepo **sprejme pravila, vrednote danega družbenega sistema.**
 - o Ne sprašuje se o njihovem smislu in jih spoštuje tudi, če jih ne razume ali če se mu zdijo nelogična.
 - o Pravila veljajo za vse ljudi enako.
 - o Za to stopnjo je nujno, da je razvito formalno logično mišljenje.
 - o *Npr. skozi naselje lahko pelješ 50 km/h, ker tako določajo predpisi.*
 - o Večina ljudi ostane tukaj.
- 3. Postkonvencionalen nivo**
 - Od 13. leta dalje, odvisno od inteligentnosti in izobrazbe.
 - **Kontrola vedenja je notranja**, saj merila presojanja izhajajo iz posameznika.
 - **Motivacija je notranja**, saj posameznik presoja moralnost dejanj na osnovi lastnega vrednostnega sistema.
 - **V. stopnja:**
 - o Na tem nivoju **posameznik spozna**, da so **zakoni osnovani na nekem družbenem dogovoru** in da se **lahko tudi spremenijo.**
 - o Ve, da je družbeni sistem neizogibno potreben za urejanje medsebojnih odnosov.
 - o Čepprav se z vsemi normami ne strinja, jih ne krši in jih skuša spremeniti po demokratični poti.
 - o *Npr. pomoč sošolcu med spraševanjem – zavedam se, da ni dovoljena, ampak ker vidim, da je sošolec v izjemni stiski, mu pomagam.*
 - **VI. Stopnja:**
 - o **Posameznik si iz konkretnih pravil, zakonov, norm, ki veljajo v družbi, izoblikuje etični princip** – vrhovno načelo, po katerem uravnava svoje življenje.
 - o Če se načela ne drži, ima slabo vest.
 - o Primer etičnih principov: življenje je človekova največja vrednota in ne smemo ga ogrožati.
 - o Te stopnje ne doseže skoraj nihče. Razen npr. Dalajlama.

Usklajenost moralnih načel in ravnanja

Razlogi za neusklajenost:

- Naše vedenje je pogosto pod vplivom različnih, tudi nasprotujočih se motivov (pomagaj – ne izpostavljalj se nevarnosti).
- Nekatera moralna pravila so lahko v konfliktu z drugimi moralnimi pravili (npr. ne ubijaj – bori se za domovino).

Ravnanje je tem bolj usklajeno z moralnimi načeli, čim močnejše so oblikovana in sprejeta ta načela in čim šibkejši so nasprotni pritiski.

Pod močnimi pritiski pa lahko hitro podležemo, npr. zaradi groženj, avtoritativnega pritiska.

Dejavniki, ki vplivajo na moralni razvoj:

→ družina:

- Vzgojni stil:
 - o Avtoritarna vzgoja in permisivna vzgoja privedeta do konvencionalnega nivoja.
 - o Do avtonomne osebnosti, oz. postkonvencionalnega nivoja privede demokratična vzgoja.
 - o Vzgoja, ki vzpodbuja nekonformizem in razvoj moralnih vrednot, privede do postkonvencionalnega nivoja.
- Starši kot model.
- Razpravljanje o tem, kaj je prav in kaj ne.

→ Vrstniki:

- Modelno učenje.
- Vpliv na razvoj vrednot.
- Želja po vključevanju v skupino.

→ Šola:

- Učitelj kot model.

→ Širša družba (mediji, razne organizacije, društva)